

Fidelitate sau trădare?

În viața literară și artistică a dominat multă vreme părerea după care intențiile creatorului sau opera sa trebuie să rămână sfinte și intangibile, iar fiecare încercare de a da o altă interpretare decît cea „clasică”, sancționată ca unica valabilă, era considerată ca un atentat la dreptul de paternitate sau mai brutal ca o falsificare. În teatru ideea fidelității față de litera textului a stăpînit mințile cu forța unui imperativ aproape categoric și a fost transformată într-o adevărată „lege” a spectacolului, astfel încît abaterile, viziunile personale, interpretările ieșite din comun erau considerate „trădări” ale viziunii artistice originale.

În opoziție cu această tendință au apărut în ultimele decenii încercările de a „moderniza” clasicii, de a considera opera lor drept un simplu pretext pentru virtuozități regizorale și interpretative sau de a „sincroniza” cu orice preț viziunea artistică inițială cu una la modă astăzi. Exacerbate, asemenea încercări făceau într-adevăr de nerecunoscut clasicii, și Shakespeare, Cehov sau Caragiale au fost uneori supuși unei „actualizări” forțate care te făcea să te întrebi dacă ei au avut cumva darul de a prezice viitorul pentru ca opera lor să poată da atît de ușor soluții pentru întrebările noastre.

Este desigur greu de a ieși din această antinomie în măsura în care ea este reală și nici nu pot fi date rețete pentru procentul de „modernizare” admis. În principiu însă trebuie să observăm că valențele oricărei opere de artă rămîn libere pentru receptor deci că ea se oferă deliberat unei interpretări variate. Aceasta este cunoscuta teorie a a „operei deschise” formulată de Umberto Eco, care, dealtfel, nici nu face decît să reia o idee mai veche, formulată la noi cu pregnanță de Mihai Ralea care spunea că criticul este un „creator de puncte de vedere” și că fiecare nouă interpretare adaugă o nouă aripă edificiului operei. Mai este cazul să spunem că într-o artă prin definiție interpretativă

nu numai teoretic, dar chiar în substanța ei, cum este cazul artei spectacolului, viziunile diferite sînt nu numai admise dar și necesare?

Este dealtfel, imposibil, chiar dacă s-ar intenționa, să se realizeze o fidelitate „totală”, „perfectă” cînd epocile, momentele, contextul și personalitățile care intervin în procesul interpretării diferă din atît de multe puncte de vedere. Un spectacol autentic nu este unul și același nici măcar cînd este repetat de la o seară la alta de una și aceeași trupă, dar mi-te atunci cînd intervin viziuni diametral opuse, condiții și contexte diferite. Cred că adevărata „lege” o reprezintă în spectacol tocmai diversitatea, nu numai dreptul, dar chiar necesitatea unor interpretări personale, originale, îndrăznețe.

Ce permite totuși interpretările uneori atît de diferite ale unuia și aceluiași text? Elementul esențial considerăm a ține aici atît de mesajul spectacolului teatral cît și de limbajul folosit. De mesaj, întrucît opera de artă, conținînd întotdeauna o aspirație spre universalitate, permite ca valențele ei general-umane să capete diverse concretizări istorice determinate. Spre deosebire de știință, în artă tendința spre integralitatea esenței umane va permite întotdeauna ca mesajul ei să se adreseze — într-o anumită măsură — oamenilor din diverse timpuri și locuri sau ca funcția concretă a uneia și aceleiași idei să sufere o mutație în funcție de variația contextului, cum spunea Lucian Blaga. Posibilitatea interpretărilor diverse izvorăște apoi, însă, în mare măsură și din faptul că — tot spre deosebire de știință — limbajul artei este conotativ, iar sensul ei departe de a fi univoc este de regulă plurivoc iar citeodată echivoc. Polisemia și ambiguitatea artei — de care am vorbit dealtfel cu un alt prilej — sînt astfel premise ale unei viziuni am zice „simbolice” asupra artei care întotdeauna va solicita nu numai fantezia și inventivitatea formală, dar și cea de conținut.